

6. Lapchik, M. P. (Eds.), Semakin, I. G., Henner, E. K. (2001). *Metodika prepodavaniya informatiki* [Methods of teaching computer science]. Moscow.
7. Pyshkalo, A. M. (1980). *Zasoby navchannia matematyky* [Math teaching aids]. Moscow.
8. Staker, H., Horn, M. (2013). *Classifying K-12 Blended Learning*.
9. Grant, G., Goward, P., Ramcharan, P., Richardson, M. (2005). *Learning disability: a life cycle approach to valuing people*. Great Britain.
10. *The UDL Guidelines*.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОСОВЕЦЬ Олена Павлівна – кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії Державної

реабілітаційної установи «Центр комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю «Поділля».

Наукові інтереси: теорія та методика навчання (інформатика), інклюзивна освіта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSOVETS Olena Pavlivna – candidate of pedagogical sciences, teacher of the highest category of the State Rehabilitation Establish "Center for Comprehensive Rehabilitation for Persons with Disabilities "Podillya".

Circle of research interests: theory and methodology of teaching (computer science), inclusive education.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2020 р.

УДК 378.147:37.011.3-152

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-191-108-111

ЛЮБАР Руслана Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3142-3140>
e-mail: r.o.lyubar@gmail.com

ЛЮБАР Інна Георгіївна –

доцент, доцент кафедри початкового навчання Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2050-8798>
e-mail: innalubar7@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Стан освіти на сучасному етапі розвитку нашого суспільства вимагає змін у підходах до процесу навчання. Професія педагога має багато специфічних рис і ставить особливі вимоги до особистості вчителя. Сьогодні, на жаль, прослідковується тенденція збільшення кількості випускників педвузів, які не продовжують педагогічну діяльність.

Суттєвим недоліком у підготовці педагогічних кадрів є та обставина, що в основу системи підготовки не поставлена особистість майбутнього фахівця, недостатньо розроблені механізми, що спонукали б майбутнього вчителя до самопізнання, самовиховання, самоусвідомлення своєї причетності до обраної професії. Особливо гостро постає необхідність пошуку нових форм, методів формування професійної самосвідомості майбутніх фахівців у педагогічній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема орієнтації молоді на педагогічній професії має своє коріння в працях Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, М. П. Драгоманова, К. Д. Ушинського.

Психологічні аспекти формування самосвідомості особистості вивчали дослідники М. Й. Боришевський, А. В. Захарова, І. С. Кон,

І. Н. Семенов, В. В. Столін, І. І. Чеснокова, К. В. Шорохова та ін.

Особливості самосвідомості особистості досліджувалися в широкому діапазоні в роботах Л. Н. Захарової, Н. В. Кузьміної, А. І. Ліпкіної, Т. С. Полякової, А. О. Реан, Л. А. Рибак, В. І. Слободчикова та ін. У роботах В. Д. Брагіної, П. А. Шавіра, О. Л. Туриніної визнається сутність професійної самосвідомості особистості.

Професійна самосвідомість майбутніх учителів вивчалася вченими Є. І. Ісаєвим, В. М. Козієвим, А. К. Марковою, Л. М. Мітіною, С. Г. Косарецьким, В. І. Слободчиковим, в роботах яких досліджувалась структура, рівні розвитку цього феномену.

Шляхи розвитку професійної самосвідомості майбутніх фахівців вивчали І. А. Донченко, О. М. Гріньова, О. М. Боброва, І. В. Вачков та ін.

Мета статті – дослідження процесу формування професійної самосвідомості майбутніх учителів.

Методи дослідження – теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної, навчально-методичної літератури, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду; емпіричні – педагогічне спостереження, бесіди зі студентами і педагогами; вивчення системи виховання студентів у позанавчальній роботі.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському педагогічному словнику свідомість

визначається як властивий людині спосіб ставлення до світу через суспільно вироблену систему знань, закріплених у мові. Завдяки свідомості людина накреслює більш чи менш віддалену мету своєї діяльності, регулює свою поведінку, впливає на поведінку інших людей [2, с. 299].

Філософський енциклопедичний словник формує дефініцію поняття «свідомість» як вищий рівень активності людини, своєрідність якої полягає в тому, що відбиття реальності в формі чуттєвих і розумових образів визначає практичну діяльність людини, надаючи їй цілеспрямований характер. Змістом свідомості є уявлення, думки, ідеї та інші духовні феномени, що є результатом відбиття об'єктивного світу. Свідомість включає аксіологічний, ціннісний аспект, в якому виражається вибірковість свідомості, її орієнтація на вироблені суспільством і прийняті суб'єктом свідомості цінності – філософські, наукові, політичні, естетичні, релігійні та ін. Свідомість включає ставлення суб'єкта як до цих цінностей, так і до самого себе, виступаючи тим самим у вигляді самосвідомості, яка також має соціальну природу [6, с. 567].

Самосвідомість – це усвідомлення людиною себе самої як особистості, своїх фізичних сил і розумових здібностей, вчинків і дій, їхніх мотивів і мети, свого ставлення до зовнішнього світу, інших людей і до самого себе [2, с. 296–297].

Самосвідомість має багато різних форм свого вияву: самовідчуття, самоспостереження, самоаналіз, самооцінка, самокритика, які пов'язані здебільшого з пізнавальною діяльністю людини. Інші форми вияву самосвідомості: самопочуття, самолюбство, самовихваляння, самовпевненість, самоприниженість, скромність, пихатість, почуття відповідальності, власної гідності і т. ін. пов'язані переважно з емоційною стороною психічної діяльності людини. І нарешті, такі вияви, як стриманість, самовладання, самоконтроль, ініціатива, самодіяльність, самодисципліна, пов'язані з волевою стороною психічної діяльності людини [8, с. 59].

Початок формування самосвідомості припадає на ранні дитячі роки. Елементарні форми самосвідомості починають складатися й розвиватися вже в дошкільному віці, головним чином, у процесі гри. Вирішальна роль у розвитку самосвідомості належить спілкуванню дитини з людьми, що її оточують, – з дітьми і дорослими, в ігровій, навчальній та трудовій діяльності [2, с. 296–297].

У молодшому шкільному віці діти починають керувати своєю поведінкою, розвиваються уміння самоконтролю і самооцінки.

Дослідник С. Гончаренко зазначає, що формування самосвідомості у дітей має бути спрямоване на:

- виховання потреби в самосвідомості, в аналізі та оцінці своєї поведінки й діяльності;
- допомогу дітям у правильній і об'єктивній оцінці самих себе, своїх якостей і поведінки;
- створення в дітей установки на самовиховання, вироблення нетерпимості до

виявлених недоліків, наполегливого бажання виправити їх [2, с. 297].

В юнацькому віці важливим у формуванні самосвідомості є приклад батьків, дорослого оточення. Також важливим є оцінка дорослими поведінки підлітка, який усвідомлює таким чином ставлення інших людей до самого себе та усвідомлює себе самого, визначає своє місце у колективі, суспільстві. В цей період виникають деякі нові форми вияву самосвідомості. Серед них найважливіше значення, на думку вчених, має самовизначення.

У дитинстві хлопці й дівчата мріють стати представниками різних професій. Вони спостерігають за дорослими, відтворюють їх дії, граються, уявляючи себе продавцем, кухарем, вчителькою та ін. Це допомагає дитині набути уявлення про улюблену професію, породжує зацікавленість професійною діяльністю дорослих.

У шкільному віці дитина починає усвідомлювати свої здібності до омріяної професії, що стимулює її до здобуття елементарних знань про діяльність дорослих. Підлітки починають диференційовано ставитися до навчання, обираючи навчальні дисципліни, що потрібні їм у майбутній професійній діяльності.

У кінці шкільного навчання учні роблять професійний вибір. Часто це відбувається за допомогою батьків. Трапляються й примусові випадки вибору, що може призвести до незадоволення й розпачу молодої людини. Тому дуже важливо на цьому етапі школяреві визначити пріоритети у виборі майбутньої спеціальності, усвідомити себе в обраній професії.

Психологи і педагоги відмічають важливість проведення самоаналізу і самооцінки. Цей період для більшості випускників шкіл є часом набуття початкових рис професійного самоусвідомлення.

Професійна самосвідомість – проекція всіх структурних компонентів самосвідомості на професійну діяльність [5, с. 53–57]. Важливим компонентом професійної самосвідомості є креативність, яка сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, його реалізації у професійній сфері.

На рівень успішної діяльності особистості впливають чинники, що пов'язані зі здатністю людини до самоуправління, до них відносять:

- отримання максимуму інформації про майбутню професію;
- вплив професійного соціуму на формування фахівця;
- розвиток креативних здібностей;
- розвиток комунікативних здібностей;
- самостійна робота;
- самовиховання.

Самовиховання – свідомо діяльність людини, спрямована на реалізацію себе як особистості. Самовиховання передбачає певний рівень розвитку особистості, її самосвідомості, здатності до аналізу при свідомому зіставленні своїх вчинків з вчинками інших людей [7]. Передумовами організації

самовиховання є ставлення людини до своїх потенційних можливостей, правильність самооцінки, вміння бачити свої недоліки. Самовиховання передбачає використання таких прийомів, як: самозвіт, осмислення власної діяльності й поведінки, самоконтроль.

У шкільні роки дітей необхідно знайомити з різними формами і методами самовиховання: самокритика, самопереконання, самонавіювання, самопримус, самообов'язок, самоперемикавання, емоційно-мислене перенесення у становище іншої людини тощо), організувати систему засобів, які змушують підлітка працювати над собою [2, с. 295].

Коли ідеали в професії стають важливими компонентами духовного світу особистості, прагнення дотримуватися їх набуває глибокий особистісний сенс, вони перетворюються в постійно діючі стимули подальшого розвитку, спонукаючи людину до подальшої роботи над собою.

Формування професійної самосвідомості цілеспрямовано відбувається в процесі фахової підготовки у вищих навчальних закладах. Всі етапи навчання направлені на розвиток професійних здібностей студента та головне – усвідомлення самим студентом своїх здібностей та можливостей.

В. М. Козієв розглядає професійну самосвідомість педагога як складний особистісний механізм, що відіграє активну регулювальну роль у діяльності вчителя, за допомогою якого можливий активний саморозвиток, свідоме формування в самого себе професійно значущих якостей особистості, професійної майстерності [4].

Рівень сформованості професійної самосвідомості визначає готовність майбутніх педагогів до професійної діяльності. Цей процес залежить від індивідуальних психологічних особливостей людини, зміст його ґрунтується на систематичній роботі особистості над собою з метою самовдосконалення.

Ефективність процесу професійного самоусвідомлення залежить від педагогічного керівництва з боку викладачів, орієнтованого на переконання студентів у важливості прагнення до професійного удосконалення. Цей процес побудований з етапів, що містять відповідні форми і методи його здійснення, мають цілеспрямований і систематичний характер.

Дослідник Донченко І. А. доводить, що професійна самосвідомість у своєму розвитку проходить три етапи: мотиваційно-когнітивний; операційний; особистісно-рефлексивний. Відповідно до зазначених етапів ним визначено рівні розвитку професійної самосвідомості, а саме: концептуальний, регулятивний та особистісний [3, с. 85–89].

Особистісно-професійному розвитку майбутніх фахівців присвячені праці О. М. Бобрової, в яких розглянуті шляхи розвитку професійних здібностей, зокрема впровадження нових форм і методів навчання, стимулювання пізнавальної активності суб'єкта, застосування дискусійних та ігрових методів навчання та ін. [1].

Дослідниця О. Грінцова пропонує проводити тренінги, що виховують самооцінку майбутнього педагога та визначають наявність у студента ідеалу вчителя. Вона наголошує на необхідності розвитку уявлень студента про себе в якості майбутнього фахівця.

Особливо важливим етапом формування процесу професійної самосвідомості є проходження студентами виробничої практики, де апробуються власні професійні якості. До ефективних методів і прийомів формування професійної самосвідомості майбутніх учителів відносять:

- вивчення професійної літератури;
- вивчення зарубіжного та вітчизняного педагогічного досвіду;
- участь у професійних конкурсах, олімпіадах, конференціях;
- виконання творчих завдань фахового спрямування;
- використання ігрових методів навчання, зокрема ділових рольових ігор тощо;
- обговорення успіхів і невдач у процесі виконання творчих робіт;
- визначення набутих знань, сформованості вмінь та навичок, необхідних для власної професійної діяльності;
- формування критичного ставлення до власної діяльності;
- планування своєї діяльності та аналіз зробленого;
- сприйняття власних позитивних і негативних якостей у педагогічній роботі.

До педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної самосвідомості особистості, ми відносимо: застосування особистісно-орієнтованого підходу в навчальному процесі, розвиток креативних та комунікативних здібностей, усвідомлення особою значущості професійного саморозвитку, формування адекватної самооцінки, розвиток мотивації до професійно-педагогічного самовиховання, застосування спеціальних методів і прийомів навчання в процесі підготовки майбутніх учителів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. На основі проведеного аналізу нами визначено, що професійна самосвідомість це складне психічне утворення особистості, яке є усвідомленням себе самого як суб'єкта професійної діяльності. У своєму розвитку проходить три етапи: мотиваційно-когнітивний, операційний, особистісно-рефлексивний, має три рівні розвитку: концептуальний, регулятивний та особистісний. Формування професійної самосвідомості майбутнього вчителя є вмотивованою, цілеспрямованою діяльністю з метою удосконалення професійних знань, умінь і навичок, розвитку професійно значущих особистісних здібностей та якостей.

Подальшого розгляду потребує питання розробки методики формування професійної

самосвідомості майбутніх фахівців педагогічних освітніх закладів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Боброва Е. М. Особенности профессионального самопознания студентов педвуза. Москва, 1989. 220 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Донченко І. А. Етапи розвитку професійної самосвідомості фахівця. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки* : зб. наук. праць. Миколаїв : МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2012. Т. 2, Вип. 9. С. 85–89.
4. Козиев В. Н. Психологический анализ профессионального самосознания учителя: автореф. дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Ленинград, 1980. 21 с.
5. Поддубная А. В. Структура и механизмы становления профессионального самосознания. *Психология и жизнь*. Москва : МОСУ, РПО, 2000. Вып. 1. С. 53–57.
6. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 567.
7. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
8. Щербань П. М. Национальное воспитание в семье. Київ : Борівітер, 2000. 260 с.

REFERENCES

1. Bobrova, E.M. (1989). *Osobennosti professional'noho samopoznannyaya studentov pedvuza*. [Features of professional self-awareness of pedagogical university students]. Moscow.
2. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv.
3. Donchenko, I. A. (2012). *Etapy rozvytku profesijnoyi samosvidomosti fakhivtsya*. [Stages of development of professional self-consciousness of a specialist]. Mykolaiv.
4. Kozyev, V. N. (1980). *Psykhoholohycheskyu analiz professional'noho samosoznannyaya uchytelya*. [Psychological

analysis of professional self-consciousness of a teacher]. Leningrad.

5. Poddubnaya, A. V. (2000). *Struktura i mekhanizmy stanovlenyya professional'noho samosoznannya*. [Structure and mechanisms of formation of professional self-consciousness]. Moscow.
6. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk*. (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv.
7. Shapar, V. B. (2007). *Suchasnyi tлумachnyi psykhoholohichnyi slovnyk*. [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv.
8. Shcherban, P. M. (2000). *Natsionalne vykhovannia v simi*. [National upbringing in the family]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛЮБАР Руслана Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: теорія і методика навчання та виховання (музичне мистецтво).

ЛЮБАР Інна Георгіївна – доцент, доцент кафедри початкового навчання Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: теорія і методика початкового навчання (природознавство).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Liubar Ruslana Oleksandrivna – candidate of pedagogical sciences, associate professor, head of the department of methods of music education, singing and choral conducting of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of research interests: theory and methodology of teaching (musical art).

Liubar Inna Heorhiyivna – associate professor, associate professor of the department of primary education of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of research interests: theory and methodology of teaching (nature-study).

Стаття надійшла до редакції 20.09.2020 р.

УДК 371.64:378.14:004

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-191-111-116

МЕДВЕДОВСКАЯ Оксана Геннадьевна – кандидат физико-математических наук, доцент кафедры информатики Сумского государственного педагогического университета имени А.С.Макаренко
 ORCID:https://orcid.org/0000-0002-4223-5559
 e-mail: medvksa19@gmail.com
ПИРХАНОВ Нуриягды Аманович – соискатель кафедры информатики Сумского государственного педагогического университета имени А.С.Макаренко
 ORCID:https://orcid.org/0000-0002-6995-8511
 e-mail: npirhanow@gmail.com

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ОБЛАЧНЫХ ХРАНИЛИЩ ДАННЫХ ДЛЯ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ

Постановка и обоснование актуальности проблемы. В университетах Украины в последние годы значительно увеличилось количество часов,

выделяемых на организацию и проведение самостоятельной работы студентов. В представленной работе авторами, рассматриваются